

RAQAMLI PLATFORMALAR VA IJTIMOY TARMOQLARDAN FOYDALANISH ORQALI ODAM SAVDOSIGA JALB QILISHNING ZAMONAVIY SHAKLLARI: MUAMMOLAR VA OLDINI OLISH MEKANIZMLARI

Bozorboyeva Guljavhar Tohirjon qizi

*Toshkent shahar Yunusobod tumani Tergov bo'limi axborot texnologiyalari
sohasidagi jinoyatlarni tergov qilish bo'linmasi tergovchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar, messengerlar va onlayn ishga joylashtirish platformalarining odam savdosi jinoyatlaridagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli muhitning rivojlanishi insonlarning axborot izlash, ish topish, xorijga mehnat migratsiyasiga chiqish va ijtimoiy aloqalarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa-da, undan jinoiy maqsadlarda foydalanish bilan bog'liq yangi xavflarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, soxta ish e'lonlari, yuqori daromad va'dalari, soxta rekruting agentliklari, yolg'on investitsiya va boshqa takliflar orqali shaxslarni ekspluatatsiyaga olib keluvchi vaziyatlarga jalb qilish zamonaviy odam savdosining muhim ko'rinishlaridan biriga aylanmoqda.

Kalit so'zlar: odam savdosi, odam savdosining oldini olish, raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, messengerlar, soxta ish e'lonlari, mehnat migratsiyasi, majburiy mehnat, raqamli xavfsizlik, kiberjinoyatchilik.

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ВОВЛЕЧЕНИЯ В ТОРГОВЛЮ ЛЮДЬМИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ И СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ: ПРОБЛЕМЫ И МЕХАНИЗМЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

Следователь подразделения по расследованию
преступлений в сфере информационны
технологий Следственного отдела Управления внутренних
дел Юнусабадского района города Ташкента
Бозорбоева Гулжавхар Тоҳиржон қизи

Аннотация. В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируется роль цифровых технологий, социальных сетей, мессенджеров и онлайн-платформ по трудоустройству в совершении преступлений, связанных с торговлей людьми. Развитие цифровой среды расширило возможности людей для поиска информации, трудоустройства, выезда за границу с целью трудовой миграции и осуществления социальных связей, однако одновременно создало

новые риски, связанные с использованием цифровых технологий в преступных целях. В частности, фиктивные объявления о трудоустройстве, обещания высокого дохода, деятельность фиктивных рекрутинговых агентств, ложные инвестиционные и иные предложения, посредством которых лица вовлекаются в ситуации, приводящие к эксплуатации, становятся одной из существенных современных форм торговли людьми.

Ключевые слова: торговля людьми, предупреждение торговли людьми, цифровые платформы, социальные сети, мессенджеры, фиктивные объявления о трудоустройстве, трудовая миграция, принудительный труд, цифровая безопасность, киберпреступность.

MODERN FORMS OF RECRUITMENT INTO HUMAN TRAFFICKING
THROUGH THE USE OF DIGITAL PLATFORMS AND SOCIAL NETWORKS:
PROBLEMS AND PREVENTION MECHANISMS

Investigator of the Unit for Investigation
of Crimes in the Sphere of Information Technologies
Investigation Department of the Yunusabad
District Department of Internal Affairs
Tashkent City Bozorboyeva Guljavkhar Tokhirjon qizi

Abstract. This article provides a scientific and theoretical analysis of the role of digital technologies, social networks, messengers, and online employment platforms in crimes related to human trafficking. The development of the digital environment has expanded people's opportunities to search for information, find employment, travel abroad for labor migration, and maintain social connections. At the same time, it has created new risks associated with the use of digital technologies for criminal purposes. In particular, fake job advertisements, promises of high income, fraudulent recruitment agencies, false investment offers, and other deceptive proposals that involve individuals in situations leading to exploitation have become among the significant modern forms of human trafficking.

Keywords: human trafficking, prevention of human trafficking, digital platforms, social networks, messengers, fake job advertisements, labor migration, forced labor, digital security, cybercrime.

Kirish

XXI asrda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi insonlar o'rtasidagi kommunikatsiya, mehnat bozori va migratsiya jarayonlarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali ish izlash, ish beruvchilar bilan muloqot qilish, xorijiy mamlakatlardagi mehnat imkoniyatlari to'g'risida ma'lumot

olish va hujjatlarni elektron shaklda rasmiylashtirish tobora keng tarqalmoqda. Shu bilan birga, raqamli muhitning anonimligi, ma'lumotlarning tez tarqalishi va foydalanuvchilarni katta miqyosda nishonga olish imkoniyati undan jinoiy guruhlar tomonidan foydalanish xavfini ham oshirmoqda.

Odam savdosi ana shunday xavfli jinoyat turlaridan biridir. Xalqaro huquq nuqtayi nazaridan odam savdosi shaxsni ekspluatatsiya qilish maqsadida yollash, tashish, topshirish, yashirish yoki qabul qilish kabi harakatlarni aldash, majburlash, tahdid qilish, zaif vaziyatdan foydalanish yoki boshqa noqonuniy vositalar orqali amalga oshirishni qamrab oladi. Ekspluatatsiya, jumladan, majburiy mehnat, jinsiy ekspluatatsiya, qullik yoki qullikka o'xshash holatlar hamda boshqa shakllarni o'z ichiga olishi mumkin.

An'anaviy odam savdosi mexanizmlarida jinoyatchilar jabrlanuvchi bilan bevosita aloqa o'rnatgan bo'lsa, raqamli texnologiyalar ushbu jarayonning ayrim bosqichlarini masofadan turib amalga oshirish imkonini bermoqda. UNODCning 2024-yilgi Global Report on Trafficking in Persons hisobotida avtomatlashtirilgan vositalardan foydalanib, messenjerlar va ijtimoiy tarmoqlarda soxta ish e'lonlarini tarqatish holatlari qayd etilgan. Ayrim holatlarda qonuniy kompaniyalarning nomi, logotipi va boshqa belgilaridan foydalanilib, potensial jabrlanuvchilarda ishonch uyg'otilgan.

Raqamli platformalar orqali odam savdosiga jalb qilishning zamonaviy shakllari

Raqamli texnologiyalar odam savdosining mazmunini tubdan o'zgartirmagan bo'lsa-da, jinoyatni sodir etish usullari va jabrlanuvchilarni topish mexanizmlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli platformalar orqali jinoyatchilar keng auditoriyaga qisqa vaqt ichida murojaat qilishi, turli ijtimoiy guruhlarini tanlashi va jabrlanuvchi bilan dastlabki aloqani anonim tarzda o'rnatishi mumkin.

Raqamli muhitda odam savdosiga olib keluvchi omillar

Odam savdosining raqamli shakllarini faqat texnologik muammo sifatida baholash to'g'ri emas. Ushbu hodisa ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va psixologik omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi.

Birinchi muhim omil — iqtisodiy zaiflik. Ishsizlik, daromadlarning pastligi va tezkor daromadga bo'lgan ehtiyoj insonni xavfli takliflarni yetarlicha tekshirmasdan qabul qilishga undashi mumkin. Ayniqsa, xorijda yuqori daromadli ish takliflari iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan shaxslar uchun jozibador bo'ladi.

Ikkinchi omil — mehnat migratsiyasi bilan bog'liq axborot yetishmovchiligi. Migrant ishchi ish beruvchi, mehnat shartnomasi, ish joyi, viza, yashash shartlari va vositachining qonuniy maqomi haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lmasa, aldov qurboniga aylanish xavfi ortadi. ILO migrant ishchilarning adolatsiz rekruting va majburiy mehnatga nisbatan alohida zaif guruh ekanini ta'kidlaydi.

Uchinchi omil — raqamli savodxonlikning yetarli emasligi. Foydalanuvchi soxta veb-saytni haqiqiy saytdan, soxta ish beruvchini qonuniy kompaniyadan yoki manipulyativ reklama haqiqiy taklifdan farqlay olmasa, xavf ortadi.

To'rtinchi omil — ishonch mexanizmlarining raqamli muhitda buzilishi. Ijtimoiy tarmoqlardagi profil rasmi, kompaniya logotipi, ijobiy sharhlar yoki professional ko'rinish avtomatik ravishda ushbu akkaunt yoki kompaniyaning qonuniyligini anglatmaydi. Shuning uchun raqamli muhitdagi vizual va ijtimoiy signallarni huquqiy ishonchlilik mezonini sifatida qabul qilish xavfli.

Raqamli texnologiyalarning ikki tomonlama xususiyati

Raqamli texnologiyalarni faqat odam savdosini kuchaytiruvchi omil sifatida ko'rish biryoqlama yondashuv bo'ladi. Aslida texnologiyalar odam savdosining oldini olishda ham katta imkoniyatlarga ega.

ILO tadqiqotlariga ko'ra, raqamli platformalar ish izlovchi va ish beruvchini to'g'ridan-to'g'ri bog'lash, vositachilarga qaramlikni kamaytirish, ish shartlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yaxshilash va rekruting jarayonini shaffoflashtirish imkonini beradi.

Masalan, davlat tomonidan boshqariladigan yoki qat'iy nazorat qilinadigan raqamli ish platformasida ish beruvchi, ish joyi, mehnat shartnomasi, ish haqi, viza va boshqa shartlar tekshirilishi mumkin. Bu esa soxta ish takliflarining tarqalish imkoniyatini kamaytiradi.

ILO va IOMning raqamli rekruting bo'yicha tadqiqotlari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan raqamli platformalar rekruting jarayonining shaffofligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va ishchi bilan ish beruvchi o'rtasidagi axborot nomutanosibligini kamaytirishda foydali bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Международная организация труда

Shunday qilib, asosiy vazifa texnologiyalardan foydalanishni cheklash emas, balki ularni xavfsiz, shaffof va inson huquqlariga asoslangan muhitga aylantirishdan iborat.

Odam savdosining oldini olish mexanizmlari

Raqamli muhitda odam savdosining oldini olish ko'p darajali yondashuvni talab qiladi.

Birinchidan, aholining raqamli va huquqiy savodxonligini oshirish zarur. Ish izlovchilarga onlayn ish takliflarini tekshirish, ish beruvchining rasmiyligini aniqlash, mehnat shartnomasini o'rganish, noqonuniy to'lovlardan ehtiyot bo'lish va shubhali takliflar haqida xabar berish bo'yicha amaliy ko'nikmalar berilishi lozim.

Ikkinchidan, onlayn ish e'lonlarini verifikatsiya qilish tizimini rivojlantirish muhim. Ish beruvchi yoki rekruting agentligining ro'yxatdan o'tganligi, litsenziyasi, manzili va faoliyat yo'nalishi elektron bazalar orqali tekshiriladigan tizimlar xavfni kamaytiradi.

Uchinchidan, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalarning mas'uliyatini kuchaytirish talab etiladi. Platformalar shubhali ish e'lonlarini aniqlash, foydalanuvchilardan kelgan shikoyatlarni tezkor ko'rib chiqish, firibgarlik alomatlarini aniqlash va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan qonuniy asosda hamkorlik qilish mexanizmlarini takomillashtirishi kerak.

To'rtinchidan, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan monitoring vositalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish lozim. Bir xil matnli ko'plab soxta ish e'lonlari, bir xil telefon raqamlaridan foydalanish, shubhali veb-saytlarga mumkin. Biroq bunday tizimlardan foydalanishda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va qonuniylik prinsiplari qat'iy ta'minlanishi kerak.

Beshinchidan, xavfsiz mehnat migratsiyasi bo'yicha yagona raqamli axborot platformalarini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bunday platformalarda faqat tekshirilgan ish beruvchilar va vakansiyalar joylashtirilishi, ish shartnomalari va migrantlarning huquqlari bo'yicha tushuntirishlar berilishi hamda shubhali holatlar haqida murojaat qilish imkoniyati mavjud bo'lishi kerak.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli platformalar odam savdosi uchun yangi imkoniyatlar yaratgan bo'lsa-da, ular ushbu jinoyatning yagona sababi hisoblanmaydi. Asosiy xavf texnologiyaning o'zida emas, balki uning insonning iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik zaifliklaridan foydalanadigan noqonuniy faoliyat bilan uyg'unlashuvida namoyon bo'ladi.

Raqamli muhitning eng katta afzalligi — axborotning tezkorligi va keng qamrovliligidir. Ammo aynan shu xususiyat jinoyatchilarga katta auditoriyani qisqa vaqt ichida nishonga olish imkonini ham beradi. UNODC ma'lumotlarida soxta onlayn ish e'lonlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali yollash mexanizmlari qayd etilgani ushbu muammoning amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi.

Boshqa tomondan, ILO tadqiqotlari raqamli texnologiyalardan xavfsiz va adolatli rekrutingni rivojlantirish uchun foydalanish mumkinligini ko'rsatadi. Shu sababli samarali siyosat texnologiyalarni taqiqlashga emas, balki ularning shaffofligi, javobgarligi va xavfsizligini ta'minlashga yo'naltirilishi kerak.

Tadqiqotning muhim ilmiy xulosalaridan biri shundan iboratki, odam savdosining raqamli shakllariga qarshi kurashishda faqat jinoiy-huquqiy choralar yetarli emas. Profilaktika, raqamli savodxonlik, mehnat migratsiyasini tartibga solish, adolatli rekruting, platformalar mas'uliyati va jabrlanuvchilarni himoya qilish mexanizmlari yagona tizim sifatida ishlashi lozim.

Xulosa

Raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi odamlar uchun yangi iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlarni yaratmoqda. Shu bilan birga, mazkur texnologiyalar odam savdosi bilan shug'ullanuvchi shaxslar tomonidan ham qo'llanilishi mumkin. Soxta ish e'lonlari, noqonuniy rekruting, yuqori daromad

va'dalari, ijtimoiy tarmoqlar orqali individual nishonga olish va onlayn firibgarlik bilan bog'liq majburiy mehnat kabi holatlar ushbu jinoyatning zamonaviy ko'rinishlarini tashkil etmoqda.

Muammoni samarali hal etish uchun davlat organlari, texnologik kompaniyalar, xalqaro tashkilotlar, fuqarolik jamiyati institutlari va ta'lim muassasalari o'rtasida kompleks hamkorlik zarur. Ayniqsa, fuqarolarning raqamli savodxonligini oshirish, ish e'lonlarini verifikatsiya qilish, xavfsiz mehnat migratsiyasi uchun raqamli infratuzilmani rivojlantirish va shubhali faoliyat haqida xabar berish mexanizmlarini takomillashtirish muhimdir.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarni faqat xavf manbai sifatida emas, balki odam savdosining oldini olish vositasi sifatida ham ko'rish lozim. Ish beruvchilar va ish izlovchilarni to'g'ridan-to'g'ri bog'lovchi, shartnomalarni tekshirish, ish beruvchini identifikatsiya qilish, migrantlarning huquqlari haqida axborot berish va huquqbuzarliklar to'g'risida murojaat qilish imkonini beruvchi raqamli tizimlar odam savdosiga qarshi profilaktikaning samarali vositasiga aylanishi mumkin.

Shunday qilib, raqamli davrda odam savdosiga qarshi kurashishning samaradorligi texnologiyalarning mavjudligidan ko'ra, ularni inson huquqlari, shaffoflik, xavfsizlik va adolatli mehnat tamoyillari asosida boshqarish darajasiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Global Report on Trafficking in Persons 2024. United Nations, 2024. UUNODC+1
2. International Labour Organization (ILO). Thinyane, H., Gallo, M., Junio, D. R. Use of Digital Technology in the Recruitment of Migrant Workers. Geneva: ILO, 2021. ММеждународная организация труда+1
3. International Labour Organization (ILO). Promoting Fair and Ethical Recruitment in a Digital World. Geneva: ILO, 2021. ММеждународная организация труда
4. International Labour Organization (ILO). General Principles and Operational Guidelines for Fair Recruitment and Definition of Recruitment Fees and Related Costs. Geneva: ILO, 2019. ММеждународная организация труда
5. International Labour Organization (ILO). What is Forced Labour? International labour standards on forced labour, trafficking and vulnerable Contemporary Forms of Fraud and Trafficking. United Nations groups. ММеждународная организация труда
6. International Labour Organization (ILO). International Labour Standards and Labour Migration. Geneva: ILO. ММеждународная организация труда
7. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Employment Fraud and Online Recruitment: